

**ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ. ՆՈՐ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐ
ՈՒ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԻՐԱՔՅԱՆ ՔՐԴՍՏԱՆԻ
ՀԱՄԱՐ**

Սիրիայում և Իրաքում պատերազմի պայմաններում 2014 թ.-ից ակտիվ գործունեություն է ծավալել «Իրաքի և Լևանտի իսլամական պետություն» ահաբեկչական խմբավորումը: Օգտվելով այդ երկրներում առկա անկայուն քաղաքական դրությունից՝ ԻԼԻՊ-ը զգալի տարածքներ գրավեց և 2014 թ. հունիսի 29-ին հռչակեց Իսլամական պետություն խալիֆայությունը, որի իշխանությունը տարածվում է Սիրիայի արևելքում, հյուսիսում, Իրաքի կենտրոնում և հյուսիս-արևմուտքում:

Իրաքի և Սիրիայի տարածքների զգալի մասում կենտրոնական իշխանությունները կորցրել են վերահսկողությունը, առաջացել է իշխանության և ուժի վակուում, որոնք լցնում են ծայրահեղ իսլամիստները՝ ի դեմս ԻԼԻՊ-ի, և քրդերը:

2014 թ. հունիսին ԻԼԻՊ-ը գրավեց Իրաքի՝ մեծությամբ երկրորդ քաղաքը՝ Մոսուլը՝ տիրանալով իրաքյան բանակի ստորաբաժանումների թողած մեծաքանակ սպառազինությանը, բանկերին, նավթագազային պաշարներին, նավթի վերամշակման գործարաններին, օդանավակայաններին: ԻԼԻՊ-ի կողմից Մոսուլի և մի շարք այլ տարածքների գրավումից իրաքյան քրդերը հայտնվեցին ռազմաճակատի առաջին գծում: Իրաքյան բանակի նահանջի պայմաններում քրդական զինված ջոկատները հարկադրված էին բախումների մեջ մտնել ԻԼԻՊ-ի հետ՝ այդ տարածքներում բնակվող

քրդերին պաշտպանելու և նրանց առաջխաղացումը բուն Իրաքյան Քրդստանի տարածք կանգնեցնելու համար:

Ներկայում թե՛ Իրաքի և Սիրիայի քրդերը, թե՛ ԻԼԻՊ-ը կարևոր դեր են խաղում Մերձավոր Արևելքում սահմանների փոփոխության գործում: Ինչպես իրավացիորեն նկատում է The Economist-ը. «Մերձավոր Արևելքում պետություն չհանդիսացող խաղացողները օրակարգ են թելադրում, մարտահրավերներ նետում կառավարություններին»: Տարածաշրջանի թույլ կառավարությունները, որոնք հաճախ վերահսկվում են փոքրամասնությունների կողմից, չեն կարողանում ապահովել էթնիկ և դավանաբանական բոլոր խմբերի համարժեք ներկայացվածությունը քաղաքական կյանքում: Կառավարությունները հաճախ թերանում են հանրային ծառայությունների՝ դատարանների, դպրոցների, հիվանդանոցների ապահովման հարցում, այդ պատճառով բազմաթիվ մարդիկ իրենց հայացքներն ուղղում են արմատական իսլամական, սալաֆիական տարբեր շարժումներին ու կառույցներին¹⁶⁰:

Ծայրահեղ իսլամիստների և քրդերի բախման սկզբնական շրջանում հաջողությունն առաջինների կողմն էր: Քրդերի համար մեծ կորուստ էր Սինջար քաղաքի գրավումը, որտեղ ԻԼԻՊ-ը եզդիների կոտորածներ իրագործեց: Մոսուլի, Թիքրիթի գրավումից հետո գրոհայինները հարձակում սկսեցին քրդերի մայրաքաղաք էրբիլի ուղղությամբ, որը մեծ ջանքերի գնով հաջողվեց կանգնեցնել: Հաշվի առնելով սպառնացող վտանգը՝ Քրդստանի դեմոկրատական կուսակցության և Քրդստանի հայրենասիրական միության զինված ուժերը մի կողմ թողեցին տարածայնությունները՝ ընդդեմ ընդհանուր հակառակորդի:

¹⁶⁰ The Rule of the Gunman. Why Post-Colonial Arab States are Breaking down 11 Oct, 2014, <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21623771-why-post-colonial-arab-states-are-breaking-down-rule-gunman>.

2014 թ. հուլիսին իրաքյան բանակի ստորաբաժանումները նահանջեցին նաև Քիրքուքի շրջանից, որի նկատմամբ հավակնություններ ունի Իրաքյան Քրդստանը: Քիրքուքի գրավումը թույլ չտալու համար քրդական փեշմերգան մտավ քաղաք: Այսպիսով, կողմերի՝ դիրքեր զբաղեցնելուց հետո այժմ Իրաքյան Քրդստանի և ԻԼԻՊ-ի «շփման գծի» ընդհանուր երկարությունը կազմում է մոտ 1000 կմ:

ԻԼԻՊ-ը անվտանգության լրջագույն մարտահրավեր է Իրաքի քրդական ինքնավարության համար, սակայն միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում ԻԼԻՊ-ի գործոնը կարող է աշխատել ի շահ քրդերի:

Իսլամական պետության դեմ մարտերում քրդական փեշմերգան կենդանի ուժի զգալի կորուստներ է ունենում: 2015 թ. հոկտեմբերի սկզբի դրությամբ զոհերի թիվը կազմել է մոտ 1300:¹⁶¹

Պատերազմը ֆինանսական լուրջ խնդիրների առաջ կանգնեցրեց Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարությանը: Ինքնավարության եկամուտների գլխավոր աղբյուրը նավթն է: Հարյուր հազարավոր փախստականների առկայության, ռազմական ծախսերի ավելացման, նավթի գնի անկման պայմաններում քրդական կառավարությունը դժվարանում է կատարել իր ֆինանսական պարտավորությունները: Աշխատավարձերի չվճարումը հանգեցրեց սոցիալական լարվածության, և 2015 թվականի հոկտեմբերի սկզբից Սուլեյմանիեի շրջանում ցույցեր սկսվեցին ընդդեմ կառավարության և Քրդստանի դեմոկրատական կուսակցության, որի առաջնորդն է քրդական ինքնավարության նախագահ Մասուդ Բարզանին: Կալադիզե, Կալար բնակավայրերում ցույ-

¹⁶¹ 1,300 Iraqi Kurdish Peshmerga Killed So far in War against Islamic State, Oct 2, 2015, <http://ekurd.net/1300-peshmerga-killed-islamist-war-2015-10-02>.

ցերը վերածվեցին բախումների, որի հետևանքով զոհեր եղան¹⁶²:

2015 թվականի վերջի դրությամբ Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարության տվյալներով Իրաքյան Քրդստանում ապաստան էր գտել 1.5 միլիոն ներքին տեղահանված և 280 հազար սիրիացի փախստական: Նրանց աջակցելու համար, ըստ ՔՏԿ-ի և Համաշխարհային բանկի հաշվարկների, տարեկան առնվազն 1.4 միլիարդ դոլար է անհրաժեշտ¹⁶³:

Այս զարգացումները հանգեցրին ներքաղաքական լարվածության աճի խորհրդարանական գլխավոր ուժերի՝ ՔԴԿ-ի և Գորանի միջև: Բանը հասավ նրան, որ Գորանի ներկայացուցիչներին, այդ թվում՝ խորհրդարանի խոսնակին, թույլ չտվեցին մտնել էրբիլ՝ մասնակցելու խորհրդարանի նիստին¹⁶⁴: Վերջին տարիներին ԱՄՆ-ի ու այլ երկրների աջակցությամբ քրդական ուժերի հաշտեցման, տարածայնությունների հաղթահարման ուղղությամբ մեծ աշխատանք է տարվել, սակայն կլանայնությունը, նեպոտիզմը շարունակում են լուրջ խնդիրներ մնալ և ճգնաժամային պայմաններում նոր պառակտման ու անկայնության պատճառ կարող են դառնալ:

Իրաքյան Քրդստանի համար վտանգ են ներկայացնում նաև Իսլամական պետությանն անդամակցած և համակրող քրդերը: Չկան հստակ տվյալներ, թե քանի քուրդ է

¹⁶² Three killed in Violent unrest in Iraq's Kurdistan Region, Oct. 10, 2015, <http://www.reuters.com/article/us-iraq-kurds-protests-idUSKCN0S40JE20151010>

¹⁶³ Crisis Looms for Refugees Taken in by Iraq's Kurds, 30 Sep. 2015, <http://www.bloombergvew.com/articles/2015-09-30/crisis-looms-for-refugees-taken-in-by-iraq-s-kurds>.

¹⁶⁴ Goran Gathers for First Meeting since MPs Ousted, Oct. 18, 2015, <http://rudaw.net/english/kurdistan/18102015>.

անդամակցում ԻՊ-ին, սակայն Իրաքյան Քրդստանի՝ կրոնական հարցերով նախարարության ներկայացուցիչ Մարիվան Նաքշբանդիի տվյալների համաձայն՝ նրանց թիվը գերազանցում է 500-ը¹⁶⁵:

Էրբիլի համար լուրջ մարտահրավեր է Սիրիայի քրդերի հարցը: 2012 թվականից Սիրիայի հյուսիսի զգալի տարածքներ անցել են քրդերի վերահսկողության տակ, որտեղ ժողովրդական ինքնապաշտպանական ջոկատները (YPG) մարտեր են մղում ԻԼԻՊ-ի դեմ: ԺԻՊ-ի վրա մեծ է Քրդստանի աշխատավորական կուսակցության ազդեցությունը: Ռոժավայի՝ Սիրիական Քրդստանի վերահսկողության հարցով ԲՏԿ-ի և Քրդստանի աշխատավորական կուսակցության միջև դիմակայությունը կարող է սրվել: Մյուս կողմից Անկարան դեմ է քրդական ինքնավարությանը Սիրիայում և պատրաստ է անգամ ուժ կիրառել դա կանխելու համար: Անկարան Էրբիլի գլխավոր գործընկերներից մեկն է, և Սիրիայի քրդերի հարցով թուրքական իշխանությունների հետ առճակատման մեջ մտնելը սպառնալիքի տակ կդնի արտաքին աշխարհին կապող գլխավոր ճանապարհը և Անկարայի բարեհաճ վերաբերմունքը:

Անդրադառնանք այն հնարավորություններին, որոնք Իրաքյան Քրդստանը ստանում է ԻԼԻՊ-ի գոյությունից:

Իրաքյան Քրդստանը ԻԼԻՊ-ին դիմակայող ամենամարտունակ տարածաշրջանային ուժն է, վայելում է միջազգային հանրության աջակցությունը և համակրանքը: Միջազգային ասպարեզում Իրաքյան Քրդստանի հեղինակությունն անշեղորեն աճում է, Էրբիլը տարածաշրջանում լուրջ քաղաքական դերակատար է դառնում: Եվրամիությունը որոշում կայացրեց Իրաքյան Քրդստանին ուղղակի ռազմական

¹⁶⁵ Mohammed Salih, How Islamic State is Trying to Lure Kurds to its Ranks, 12 August 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/islamic-state-propaganda-video-kurds-iraq.html>.

աջակցություն ցուցաբերելու մասին¹⁶⁶: 2014 թ. սեպտեմբերի 12-ին էրբիլ այցելեց Ֆրանսիայի նախագահ Ֆրանսուա Օլանդը, որտեղ հայտարարեց, որ Ֆրանսիայի տրամադրած զենքը մեծ նշանակություն է ունեցել «ուժերի հավասարակշռությունը վերականգնելու համար»¹⁶⁷:

Իրաքի թույլ և պառակտված վիճակը ձեռնտու է քրդերին. որքան երկար տևի Բաղդադի անհաջողությունների շարքը, այնքան կվարկաբեկվի դաշնային պետության գաղափարը, ավելի հիմնավոր կհնչեն քրդերի փաստարկները անկախ քրդական պետության օգտին՝ որպես կայունության օջախ Մերձավոր Արևելքում: Իրաքյան քրդստանը հնարավորություն է ստացել ընդլայնելու իր վերահսկողությունը վիճելի տարածքների վրա, ինչպիսին է Քիրքուքը: Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարության համար Իսլամական պետության զբաղեցրած տարածքները բուժեր են մի կողմից Բաղդադի, մյուս կողմից Դամասկոսի դեմ՝ հաշվի առնելով էրբիլի հավակնությունները Սիրիայի քրդաբնակ տարածքների նկատմամբ:

Քրդական գործոնը կարող է հակակշիռ լինել սուննի արմատականությանը և շիական դաշինքին՝ Իրանի գլխավորությամբ: Քրդական փեշմերգան մարտունակ ու ավելի վստահելի է, քան Իրաքի բանակը¹⁶⁸, ինչպես նաև շիական միլիսները, որոնց վրա մեծ է Իրանի ազդեցությունը:

¹⁶⁶ E.U. Foreign Ministers Back Military Support for Kurds in Northern Iraq, 14 Aug, 2015, http://www.nytimes.com/2014/08/16/world/europe/european-union-iraq.html?_r=0

¹⁶⁷ Hollande: arming Kurds 'decisive' against ISIS, 12 Sep, 2014, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/09/12/France-s-Hollande-arrives-in-Iraq-to-support-new-government.ht>

¹⁶⁸ 2014 թվականին Իրաքի բանակը փաստացի առանց լուրջ դիմադրության զգալի տարածքներ է զիջել ԻԼԻՊ-ին, սուննի-շիա տարածայնությունները ևս բացասաբար են ազդել բանակի մարտունակության վրա:

Պատմության մեջ առաջին անգամ Իրաքի, Սիրիայի, Թուրքիայի քրդերը հանդես են գալիս միասնական օրակարգով ընդհանուր հակառակորդի դեմ՝ չնայած այն բանին, որ Սիրիայում Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարության և Քրդստանի աշխատավորական կուսակցության (PKK) միջև ազդեցության տարածման պայքար է ընթանում:

Իրաքի քրդերը կարողացել են իրենց կողմը գրավել միջազգային հանրության և լրատվամիջոցների համակրանքը: Նրանք իրենց ներկայացնում են որպես բարբարոս ծայրահեղ իսլամիստների դեմ հանդես եկող ուժ, որը կռվում է հանուն մարդասիրության և քաղաքակրթության՝ ապաստան տալով մազապուրծ քրիստոնյա ու եզդի փոքրամասնություններին:

Մերձավոր Արևելքում ստեղծված քաոսային վիճակը վտանգներից բացի քրդական անկախ պետության ստեղծման մեկդարյա անընդհատ պայքարն ավարտին հասցնելու, դե ֆակտո անկախ միավորը միջազգայնորեն ճանաչված պետություն դարձնելու հեռանկար է բացում: Տարբեր երկրներ, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ը, Եվրամիության առաջատար երկրները, Չինաստանը, Թուրքիան, Ռուսաստանը, Իրանն իրենց ներկայացուցչություններն են բացել էրբիլում, Իրաքյան Քրդստանի նախագահ Մասուդ Բարզանիին ընդունում են ԱՄՆ-ի, Թուրքիայի նախագահները: Այսինքն՝ աշխարհում բացասաբար չեն վերաբերվում կամ ինչ-որ պահից բացասաբար չեն վերաբերվի քրդական պետության անկախությանը:

Անկախության հռչակման հարցում էրբիլը շատ զգուշավոր է գործում: 2005 թ. խորհրդարանական ընտրություններին զուգահեռ քրդական ինքնավարության տարածքում ոչ պաշտոնական հանրաքվե անցկացվեց, որտեղ քրդերի ճնշող մեծամասնությունը կողմ արտահայտվեց անկախությանը: 2014 թ. Մասուդ Բարզանիին հայտարարեց անկախության

հանրաքվե անցկացնելու հնարավորության մասին, ինչն ավելի շատ հարևան պետությունների և միջազգային տրամադրությունները շոշափելու փորձ էր: 2016 թ. հունվարին Բարզանին հայտարարեց, որ Սայքս-Պիկոյի պակտը, որով 100 տարի առաջ բաժանվել են Օսմանյան կայսրության մերձավորարևելյան տիրույթները, սպառել է իրեն: Նա գերտերությունների ղեկավարներին կոչ արեց աջակցել քրդական անկախ պետության ստեղծմանը:

«Անկախ պետությունը մեր ազգային իրավունքն է: Մենք սպառնալիք չենք ոչ մեկի համար, սակայն թույլտվություն չենք խնդրելու մեր իրավունքներն իրացնելու գործում... Դա (անկախության հռչակումը- Մ.Ղ.) մոտ է ավելի, քան երբևէ: Գիտեմ, որ դա ծանր բեռ է, բայց նաև սուրբ պատասխանատվություն է»¹⁶⁹, - ազդարարեց Մասուդ Բարզանին:

¹⁶⁹ Iraqi Kurdistan President: Time has Come to Redraw Middle East Boundaries, 22 Jan. 2016 <http://www.theguardian.com/world/2016/jan/22/kurdish-independence-closer-than-ever-says-massoud-barzani>